

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 5, p. 201-207, October 2012

ÖLÜMÜNÜN 100 . YILINDA BÜYÜK BİR ROMANCIYI ANMAK *COMMEMORATING A GREAT NOVELIST IN HIS 100TH YEAR OF DEATH*

Yrd. Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

Ahmet Mithat Efendi who was born in 1844 and died 1912 is one of the most productive writers in Turkish literature. When Ahmet Mithat Efendi continues his education in the territory of the Balkan, he begins to work as a correspondent at Tuna newspaper thanks to Mithat Paşa. He also carries on working as a correspondent at Zevra which is a province newspaper being published in Bağdat (1869). Ahmet Mithat Efendi who comes back to İstanbul in 1871 pursues this job yet. He takes his unforgettable and monumental place in press, art, literature and culture life over 40 years except his exile years. In our study, since it passed one hundred years from his death, the aim of remembering and reminding him will be intended and also it will be gone through his works as being a novelist. On the other words, our study will be written in the identity of necrology and especially, we will deal with Ahmet Mithat Efendi's art of the novel.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Art, Newspaper, Novel, Commemorate.

Öz

1844'te doğup 1912'de vefat eden Ahmet Mithat Efendi, Türk edebiyatının en üreken yazarlarından. Henüz Balkan topraklarında eğitimine devam ederken Mithat Paşa sayesinde Tuna gazetesinde muharrirlik yapmaya başlayan Ahmet Mithat Efendi, Bağdat'ta çıkan vilayet gazetesi olan Zevra'da da muharrirliğini sürdürür (1869). 1871'de İstanbul'a yeniden gelen Ahmet Mithat Efendi yine bu mesleği sürdürecektir, menfâ (sürgün) yılları hariç 40 yıl boyunca basın, sanat, edebiyat ve kültür hayatı içindeki unutulmaz ve abidevi yerini alacaktır. Çalışmamızda, içinde bulunduğumuz yılın, vefatının 100. yılı olması münasebetiyle hem onu hatırlamak / hatırlatmak amacı güdülecek hem de

onun en öne çıkan yönlerinden olan romancılığı üzerinde durulacaktır. Başka bir deyişle bir nekroloji hüviyetinde kaleme alınacak çalışmamızda, özellikle Ahmet Mithat Efendi'nin roman sanatına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Sanat, Gazete, Roman, Anma.

1. Giriş

Ahmet Mithat Efendi'nin doğumunun yüzüncü yılı olan 1944'te büyük bir anma konferansı düzenlenir. *Bir Jübilenin İntibaları* adıyla kitaplaştırılan anma toplantısı, Hakkı Tarık Us tarafından Vakit Yayınları arasından 1955'te çıkar. Jübile, Hristiyanlık kültürünün bir parçasıdır. Sonu 00, 25 ve 75 rakamlarıyla sonlanan yıllar, günahların bağışlandığı zamanlar olarak kabul edilir. Nitekim Dante'nin 1300 yılında Roma'ya yaptığı gezi, *İlahi Komedya*sının düşsel gezintisinin başlangıcı olarak kabul edilir. İlk defa 1300 yılında Papa Bonifazio VIII tarafından başlatılan jübile yılı ifadesi, edebiyatımıza Batı'dan ve gelen bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Bizde büyük adamlar yalnızca büyük adamlardır. Bunun çok da ötesine geçilmez. Onların kurmak istediği dünyadan, fikirlerinden, yaşamlarından neredeyse iz dahi kalmaz. Bakî durumu kısaca özetler: Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan / Düştü çemende berk-i dıraht i'tibârdan. Doğrusu sanatçılar ölümlerinin yahut doğumlarının 100. yılında hayranları ve takipçileri tarafından anılırlar. Namık Kemal, Nazım Hikmet, Osman Hamdi Bey, Yahya Kemal gibi büyük sanatçılarımız ölümlerinin yahut doğumlarının 100. yılında anılmışlardır. Bütün bu anmalar, Batı kültüründeki jübile geleneğiyle ilgili bir durumdur.

Türk basınının ve romanının ilk büyük duayenlerinden olan Ahmet Mithat Efendi'nin Darüşşafaka'da öğrencilerinin kolları arasında vefat edişinin 100. yılı. 1844 yılında doğup 1912'de 68 yaşındayken vefat eden bu büyük ansiklopedistimizin yaşamı, bir ömre sığamayacak eser külliyyatıyla doludur. İki yüzü aşkın eseriyle dinler tarihinden bilim tarihine, felsefeden siyasi tarihe, pedagojiden botanik ve astronomiye kadar hakkında yazmadığı konu neredeyse yok gibidir. Bu vesileyle Ahmet Mithat Efendi'yi ölümünün 100. yılında anmak başta gazetecilerin daha sonra edebiyat çevrelerinin hanesinde duran bir borçtur.

Basın hayatının çok velût geçen her senesine ayrıca bir roman sığdırmayı başaran ve otuz dört telif roman kaleme alan Ahmet Mithat Efendi'nin hâlâ muarızlarının bakış açısıyla değerlendirilmesi ve o günden bugüne hatırlandığında “araya giren romancı”, “taraf tutan yazar”, “yarenlik eden kişi” olarak anılması, kendisine yapılan haksızlığın ve zulmün sürdüğünün en önemli kanıtıdır.

Yaşadığı yüzyıla kadar bütün bir Batı romanı, müdahaleci yaklaşımlar, araya giren yazar, patates ve lahanalar üzerine yapılan diskurlarla doludur. Alexander Dumas, Emile Gobariau, Paul de Kock, Marie Ann Radcliff, Octave Feuillet çevirileri yapan Ahmet Mithat Efendi'nin çevirisini yaptığı yazarlardan etkilenmemesi mümkün değildi. Kaldı ki roman türsel olarak zaten Türk edebiyatının kendi öz malı değildi. Paul de Kock'un büyük bir Fransız romancısı olması hasebiyle Joyce'un *Ulysses* metinlerinde dahi söz konusu edildiği gözden irak tutulmamalıdır. Öte yandan Cervantes ve Balzac gibi büyük romancıları okuduğunu ve eserlerini bildiğini satır arasında belirten Ahmet Mithat Efendi, hemen her konuda yazdığı eser külliyyatıyla ardında âdeta bir kütüphane bırakmıştır. Maalesef ki, onun yazılarının yarısı bile

Latin alfabesine aktarılmamış olup, tarihin şanlı sayfaları arasında unutulup gitmiştir. Yazıya bu kadar saygılı, kendisini “yazı makinesi” olarak değil, “yazı amelesi” olarak değerlendiren Ahmet Mithat Efendi’nin üslubundaki mütevazılık her zaman anılmaya değerdir.

2. Romanları ve Romancılığı:

Türk araştırmacısı / okurunun bütün değerlendirmelerini Flaubert, Balzac, Tolstoy gibi romancıların eserleriyle değerlendirilmesi büyük bir haksızlıktır. Nitekim Dickens’in eserleri 19. yüzyıl roman geleneğinin dışında değildir. Ahmet Mithat Efendi bir romantik olmasına rağmen onu tıpkı bir realist olması gerekiyormuşçasına eleştirinin tef kursağına oturtmak belirttiğimiz haksızlığın başka bir yönüdür. Birkaç yüzyıldır Rusya ile savaş halinde olan bir toplumun ve onun sanatçılarının realist Rus romanıyla ilgilenmemesi tesadüf değildir; uluslararası siyasal bir belirlenimdir. Buna rağmen *Acâyib-i Âlem* romanında Rusya’nın en önemli kentleri olan Moskova ve Petersburg’u âdeta açık bir sanat tarihi müzesi hüviyetinde anlatan bu büyük Türk romancısının öncü kimliği asla inkâr edilemez. Tanzimat ve Meşrutiyet senelerinde Avrupa’nın herhangi bir kentine seyahat edecek olan kimsenin onun neredeyse Avrupa’nın her kentine müteallik roman episodlarını okuyarak yola çıktığı gerçeğini gözden irak tutmamalıdır.

Onun romanları unutulmaz sahnelerle doludur. Masum bir genç kızı kurtaran jön tipler, uzak diyarlara büyük seyahatler yapan tipler, toplum içinde saygın bir asilzâde gibi yaşayıp gerçekte haydut olan tipler, Batı özentili snob tipler, demonik dünyanın çekiciliğine kapılıp evden kaçan ve nihayetinde doğruyu bulup yeni bir yaşam seçen genç kızlarla doludur onun romanları. Medeni dünyanın her milletinden tiplere yer veren bu büyük romancının romanları, Birleşmiş Milletler kurulu gibidir. Eserleri büyük bir coğrafya kitabı hüviyetinde olduğu gibi geniş bir antropolojik çalışmadır da. Esasında Ahmet Mithat Efendi, Türk romanına, sinemasına, televizyonuna bugün dahi işlenmekte olan konuların ilk örnekleri sunan edebiyatçıdır.

Hasan Mellâh ve *Zeyl-i Hasan Mellâh* romanlarında şarkiyatçı ve imparatorluk ajanı tipi olan Domingo Badia y Lieblich’n takibi vardır. Hasan Mellâh, tıpkı Telemakhos gibi Akdeniz’i dolaşır. Alexander Dumas’ın *Monte Cristo Kontu* romanının Türk kültür, inanç ve geleneklerine uygun biçimidir bu ilk nehir romanlar. *Çengi*’de, *Muhayyelât* hikâyeleriyle yetiştirilen bir gencin gerçek dünyadan koparak Don Kişot gibi hayal âleminde yaşaması anlatılır. *Yeryüzünde Bir Melek* romanında görücü usulüyle evlendirilen bir genç kızın sevdiği gence karşı masum aşkını koruması mahalle baskısı ekseninde ele alınır. *Karnaval*’da Beyoğlu’nun gece âlemi ve Müslüman bir genç adam ile evli Rum bir kadının arasındaki aşk anlatılır. *Vah*’ta entelektüel Türk kadın tipinin protitipi çizilir. *Taaffüf*’te züppe bir genç seven kadının yanlış yola girdiğini fark etmesi ve yeniden yuvasına sarılması anlatılır. Esasında bütün bu romanlarda, Batı medeniyet dairesinin kapısından girmekte olan Osmanlı toplumunun yaşaması muhtemel sorunlara açıklık getirir, mutlu yaşamın mantığı verilir.

Bahtiyarlık, *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanındaki konuya benzer bir tema işlenmesine rağmen Feodal çağların fiefinin parodik olarak işlendiği ilk romandır. İsmi aldığı çiftlik nedeniyle adını Senai de Berrakpınar olarak yazan roman kahramanının tavırları, Gogol’ün *Ölü Canlar*’ındaki kadar insanlık trajedisıyla doludur. *Gönüllü* ve *Anavutlar Solyotlar* romanı 18. yüzyılın sonlarından inkıraza kadar bir savaş meydanına dönen Balkan coğrafyasının tarih ve kültürünü aşk hadisesi etrafında anlatır. *Arnavutlar Solyotlar*’da

yenilgiye uğrayan Tepedelenli Ali Paşa'nın ordusundan 17.275 kişilik (romandaki rakam ile) bakiye kalan askerler Yanya'ya Sthendal'ın *Parma Manastırı*'ndaki Waterloo mağlubiyetinden dönen Fransız askerlerinin Paris'e döndüğü gibi dönerler. Del Dongo, dönen orduyu koyun sürüsüne benzetir; Tepedelenli ise askerinin hacil durumunu örtmek için Yanya'da sokağa çıkma yasağı ilan eder.

Esrâr-ı Cinâyat polisiye bir roman olmakla birlikte gazeteciliğin suç ve suça karşı tutumu ve Matbuat Nizamnamesi'nin basın dünyası üzerinde yönlendirici etkisi ele alınır. *Cellât* romanı, Batı basın dünyasındaki suç ve şiddet hikâyeleri olan "canard"ların Türkiye'deki ilk örneğidir. Romanda, bir cellâdın yaşamı etrafında şiddet sahneleri kurgulanır. *Eski Mektuplar*'da Galatasaray'da okuyan başarılı bir yatılı mektep öğrencisinin çektiği sıkıntılar konu edilir. *Jön Türk* romanı, Ahmet Mithat Efendi'nin yaşamından büyük izler taşır. Doğrusu, Ahmet Mithat Efendi'nin romanları pek çok biyografik iz taşır. Bu romanda, her ne kadar Meşrutiyet günleri bir aşk etrafında anlatılsa dahi, esasında Ahmet Mithat Efendi'nin 1873'te Namık Kemal, Ebuzziya Tefvik ve Menapirzâde Nuri ile sürgünleridir söz konusu olan.

Paris'te Bir Türk'te Nasuh, Rose en Coeur adını takarak Paris sokaklarında dolaşır, kötü insanlarla düelloya girer, Quartier Latin'de öğrencilerle arkadaşlık eder. *Mesail-i Muğlaka*, yine Paris'te okuyan bir Türk gencin örnek kişiliği söz konusudur. *Ahmed Metin ve Şirzad* romanında, iyi bir eğitim görmüş olan Ahmed Metin'in Akdeniz'de bir Selçuklu Şehzadesi olan Şirzad'ın izini takip etmesi ve böylelikle Doğu Akdeniz'de kurulan medeniyeti anlatmak gayesi vardır. *Acâyib-i Âlem*'de Suphi, Moskova ve St Petersburg'un saray salonlarında büyük bir diplomatik nezaketle prensesler eşliğinde dolaşır, sevdiği İngiliz kıızı olan Miss Haft uğruna ayıyla boğuşur. *Dürdane Hanım*'da ilk telekulak takibi vardır, Ulviye Hanım gayr-i meşru bir çocuk dünyaya getirecek olan Dürdane'nin evini dinler, romanına malzeme taşır. *Hasan Mellâh*, Akdeniz'in büyük bir seyyahıdır, Cebelitarık'tan Sina'ya kadar bütün Akdeniz coğrafyası yaşayan halklarla romana yansır. Hasan Mellâh, İslam dünyasının biraz gecikmiş Telemakhos'udur. *Henüz On Yedi Yaşı*(ndaki) Kalyopi fuhuş batağına saplanmış bir genç kızdır; Ahmet Mithat onu Müslüman bir Türk gencinin vasıtasıyla çıkarır, mutlu olacağı bir gençle evlendirir. *Süleyman Muslî*'de Haşhaşilerin tarihi ve suikastları kadar Marco Polo'nun seyahatları vardır. *Kafkas*, 93 Harbi'ni anlatır; ama Rus yenilgisi nedeniyle yarım kalır. Aslen Çerkez olan Ahmet Mithat Efendi'nin öteden beri bir Kafkasya ilgisi bulunur. O, Türk okuruna buraları etraflıca tanıtan ilk sanatçımızdır. *Gürcü Kızı yahut İntikam*'da Kafkas toplumlarının etnografik bilgileri vardır. Bir ticaret kumpanyası memuru olan gezginin ağzından Kafkasya anlatır. *Gürcü Kızı yahut İntikam*, Türk edebiyatında roman türünde yazılmış ilk şarkiyatçı eserdir. Ahmet Mithat Efendi'nin bu romanı, Türk romancılığına yeni bir boyut getirir. Anlatıcı, sözü ikincil bir anlatıcıya devrederek Türk romanında bakış açısına büyük bir yenilik getirir. Eldeki araştırmalar her ne kadar bu değişimi *Müşahedat* romanına bağlasa da esasında *Gürcü Kızı yahut İntikam*, Ahmet Mithat Efendi'nin esnek üslubunu ve üslup konusundaki maharetini gösterir. Sanıldığı gibi o hiç de özensiz değil; aksine tek kişilik büyük bir bilgi şöleni ve diyarıdır. *Dünyaya İkinci Geliş*'te Yeniçeri ve Nizam-ı Cedit ocaklarının iç savaş çıkartacak düzeydeki entrik çatışmaları ele alınır. *Hüseynin Fellâh* Akdeniz korsanlığı ve kölecilikle birlikte bir Kuzey Afrika tarihidir. *Gönüllü*, Osmanlı'nın Balkanlarda tutunma mücadelesinin tarihidir. *Altın Âşıkları* polisiye roman olmakla birlikte klasik "altına hücum" motifinin Türk romanındaki ilk örneğidir. Haksız servetin sahibine faydadan çok zarar getirmesi söz konusu edilir. *Hayret*, Hint tarihi ve Avrupa gösteri dünyasının iç içe verildiği bir hokkabazlık ve illüzyon romanıdır. *Haydut Montari*'de, *Hüseynin Fellâh* romanında daha önce görüldüğü gibi, kılık değiştirip asilzâde formunda toplum içinde yaşayan Giorgino ve Gargula'nın öyküsü, demonik dünya gözetilerek anlatılmaktadır. Bu defa yer Kuzey Afrika değil; İtalya'dır. Esasında Ahmet Mithat Efendi'nin

romanı, Akdeniz kültürüyle dolup taşmaktadır. Onun birçok romanı, toplum içinde saygın olarak yaşayan; ancak gerçekte haydutluk yapan ikiyüzlülerin teşhiriyle doludur. Elbette, basın camiasının bu büyük duayeninin bildiği çok farklı gerçekler vardı. Birtakım bilgiler bugün için bize âyan değilse bile yapılacak araştırmalar onun roman külliyatının usaresinin Mithat Paşa olayı olduğu görülecektir. Kısacası, Ahmet Mithat Efendi'nin romanını pedagojik bir formasyona indirmek, sade suya tirit araştırmaların konusu olabilir ancak.

Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr'da baba zulmünden kaçarak Fransa'da yetişen Demir Bey, diğer adıyla Piyer Heyder, ölüm döşeğinde hummalarla can çekişirken Fransız ordusuyla sefere katılan bir asker tavırlarında bulunur. Bu sahne de onun romanlarının ölümsüz episodlarından. *Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları*'nda bir grup doktorun kendi bedenleri üzerlerinde deneyler gerçekleştirerek yaşamla âdeta oyun oynamaları ele alınır. 1887'de intihar eden Beşir Fuad'ın ölümüne yönelik diyalojik bir roman olan *Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları*, 1889'da yazılmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin bütün romanlarının dönemin önemli olayları açısından salt bir diyalojidir, denilebilir. *Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi* adlı romanında ise, Johnsonser adlı bir genç kızın totemist bir klana medeniyeti öğretmesi söz konusudur. Aztek uygarlığını ve burada tapınma adına işlenen vahşeti romanına taşıyan Ahmet Mithat Efendi, balta girmemiş ormanları dahi Osmanlı okuruna anlatır. *Diplomalı Kız*, babasının her türlü fedakârlığı göze alarak okuttuğu Julie Depres'in ailesiyle birlikte içine sürüklendikleri derin sefalet hayatından kurtulmak için Paris sokaklarını arşınladığı trajik sahnelerle doludur. Çiçekçi olmaya karar veren Julie, tiyatronun önünde büyük şairlerden beyitler okuyarak çiçek demetleri satar. Anlatıcı, Julie'ye ait olduğunu söylediği çeşitli beyitler dahi ekler romana:

“Takmış o senin koluna bak gül destin
Ver sen de onun destine bir gül-deste”

Öğretmenlik okuyan Parisli kızın söylediği beyit, anlatıcının irticalen şiir söyleme maharetini de gösterir. *Diplomalı Kız*'da, Julie'nin kaba saba kapıcıya karşı mesafesi ile Elias Canetti'nin *Körleşme* romanında Kien'in kapıcısıyla münasebeti arasında büyük bir benzerlik vardır. Ahmet Mithat Efendi, romanını 1891'de yazar; Elias Canetti 1939'da... Esasında bu örnekle şunu anlatmak istiyoruz: Ahmet Mithat Efendi'yi bugün için Türk toplumu pek anmıyorsa da o uluslararası bir romancıdır. Eserlerinin Dickens, Tolstoy, Zola gibi bütün dünyaca okunması gerekir. Bu konuda iş, onu uluslar arası arenaya tanıtacak olan Türk akademisyenine düşmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin Batı'ya tahsil için giden kahramanları orada ne için bulduklarının farkındadırlar. Kirlenmiş bir Batı'ya insanlığı ve dürüstlüğü öğretmek için orda bulunurlar. *Paris'te Bir Türk*'te Nasuh, *Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr*'da Mustafa Kamerüddin, Batılı kadına değer verilmeyi öğretir. Kadınlar, Paris'teki sahte ilişkilerden bıkip usanmışlardır. Kendilerini sevecek olan Osmanlı gencinin kolları arasına atıvermekte en ufak bir tereddüt dahi göstermemişlerdir.

Ahmet Mithat Efendi'nin etkisi yadsınmakta ve katkıları dile getirilmemektedir. Eğer Halit Ziya onun eserleriyle büyüdüyse, Muallim Naci, Hüseyin Rahmi onun rahle-i tedrisinden geçtiyse bu böyledir. Onun inkâr ve reddinin en büyük sebebi, şüphesiz ki Abdülaziz'in hal'i ve ölüm muamması hususunda Mithat Paşa olayında aldığı tavidir. “Gericî ve müstebid” padişah olarak lanse edilen II. Abdülhamit'in yanında yer alması, onun edebiyat ve sanatının gölgelenmesi için karşı cepheye bulunmaz bir fırsat vermiştir. Öte yandan Ahmet Mithat

Efendi, “neden sonra” gibi roman yazımında klişe haline gelen söz ve tamlamaların mucididir. Bırakın ondan sonraki romancıları, bugün bile pek çok roman yazarı bu klişeleri kullanmaya devam etmektedir.

Maalesef ideolojik ölçütler, insanı gerçekler karşısında körleştirdiği gibi düşünce ve eleştiriyi de körleştirir. Edebiyat tarihi incelemelerinde, dönemin zaviyesinden bakmak olmazsa olmazdır. James Joyce’un, Elias Canetti’nin, Thomas Mann’ın eserlerinin kritik çerçevesiyle Paul de Kock’u eleştirmek büyük bir haksızlık olduğu gibi anakronizmdir de. Nitekim Ahmet Mithat Efendi gibi Tanzimat’ın henüz ilk döneminde Şemseddin Sami ve Namık Kemallerle var olmuş ve romanı her geçen gün daha modern bir ortama taşımış Ahmet Mithat Efendi’yi sonraki dönemde ortaya çıkan ve güçlü bir biçim ve içeriğe sahip olan roman algısı ile mukayese etmek o derece bir haksızlıktır.

3. Sonuç

Onun romanı kendi dönemi içinde güçlü bir biçim ve içeriğe sahiptir. Çok rahatlıkla ifade edilebilir ki, Tanzimat sonrası ortaya çıkan entelijansiyamızın büyük bir çoğunluğu, onun romanlarını okuyarak büyümüştür. Abdülhamit’ten İkinci Meşrutiyet’in mimarlarına, Cumhuriyetin kurucularına kadar yetişen bütün tarihi aktörler, onun romanlarını okumuşlardır. Modern düşünce tarihimizin arkeolojisi yapıldığı taktirde onun eserlerinin büyük izleri olduğu görülecektir. Batı’yla travmatolojik bir düzeyde karşı karşıya kalan Türk aydınına sistemli düşünmeyi öğretmiş; bununla birlikte Batı düşünce tarihinin ilk büyük yorumcusu olmayı başarmıştır.

Halk için yazan, halkı eğitmek isteyen, dönemin entelijansiyasına fikirleriyle hitap eden, bütün medeni dünyayı Osmanlı toplumuna büyük bir sorumluluk ve iyi niyetle anlatan bu büyük yazar ve edebiyatçımızın gerçek değerinin daha iyi bilinmesi gerekmektedir. Klasik lise ders kitaplarından fırlayan ve neredeyse herkesin hemfikir olduğu sıradan izahatlar, sadece Ahmet Mithat Efendi’ye yapılan bir haksızlık değil, Türk edebiyatının tarihsel gerçekliğine yapılan bir zulüm ve hor görüdür.

Bilinmez hale getirmenin şüphesiz metodik bir yanı da vardır. Ne acı ki, bir süre sonra bilinmeyene yapılan düşmanlık, bilimsel bir gereklilik halini almaktadır. Türk diline ve kültürüne bu kadar büyük katkı yapmış bir büyük sanatçının hakkı, siyasal bir duruşu nedeniyle bu kadar törpülenmemeliydi. Bunun en acı tarafı, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde siyasi fikir farklılıklarından doğan eleştiri anlayışının günümüzde de sürdürülmesidir.

4.KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi (2002), *Menfa / Sürgün Hatıraları*, Haz. Handan İnci, Arma Yayınları, İstanbul
- Ahmet Mithat Efendi (1996), *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi (2000a), *Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000b), *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Felâton Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Fellâh*, Haz.Kâzım Yetiş – Necat Birinci M. Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000c), *Zeyl-i Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000d), *Paris'te Bir Türk*, Haz. Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000e), *Çengi, Kafkas, Süleyman Muslî*, Haz. Erol Ülgen - Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000f), *Yeryüzünde Bir Melek*, Haz. Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000g), *Henüz 17 Yaşında, Acâyîb-i Âlem, Dürdane Hanım*, Haz. Nuri Sağlam, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000h), *Karnaval, Vâh*, Haz. Kâzım Yetiş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2000i), *Cinli Han, Taaffüf, Gönüllü*, Haz. Necat Birinci - Ali Şükrü Çoruk – Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Ahmet Mithat Efendi (2003), *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar*, Haz. Nüket Esen, İletişim Yayınları, İstanbul
- Ahmet Mithat Efendi (2004), *Üss-i İnkılap, C.I-II*, Haz. Tahir Galip Seratlı, Selis Kitaplar, İstanbul
- OKAY, Orhan (1975), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- EBUZZİYA Tefvik (1973), *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Haz. Şemsettin Kutlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1996), *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtaz'er Türköne-Fahri Unan-İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1988), *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- US, Hakkı Tarık (1955), *Bir Jübilenin İntıbaları: Ahmed Mithat'ı Anıyoruz*, Vakıf Yayınları, İstanbul.
- YAZGIÇ, Kamil (1940), *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları*, Tan Matbaası, İstanbul.